

Journal of Universal History Studies

Köklüce Kanyonu ve Kömürlü Deresi Vadisi'nden On Kaya Mezarı¹

Ten Rock Tombs from Köklüce Canyon and Kömürlü Stream Valley

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 19.07.2024 / 06.12.2024

pp. 163- 188

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 7(2) • December • 2024 •

Emrah Özdemir

Gaziantep University, Department of Archaeology, Research Assistant Dr., Gaziantep, Türkiye

Email: eozdemir@gantep.edu.tr

Orcid Number: 0000-0002-1083-9665

Timur Demir

Gaziantep University, Department of Archaeology, Dr. , Gaziantep, Türkiye

Email: tdemir@gantep.edu.tr

Orcid Number: 0000-0002-8307-0842

Cite: Özdemir, E., & Demir, T. (2024). Köklüce Kanyonu ve Kömürlü Deresi Vadisi'nden On Kaya Mezarı. Journal of Universal History Studies, 7(2), 163-188. <https://doi.org/10.38000/juhis.1518788>

¹ This article is analyzed by three reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale üç hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir.

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

* This work is licensed under a [Creative Commons BY-NC-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (Attribution-Non Commercial-Share Alike).

*There is no conflict of interest with any person/ institution in the prepared article/ Hazırlanan makalede herhangi bir kişi/ kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Öz

Bu çalışma Gaziantep ilinde sürdürülen ‘‘Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması’’nda, Gaziantep ili Araban ilçesinde yer alan Bozdağ’da tespit edilen iki alandaki kaya mezarlarına odaklanmaktadır. Gaziantep ili, Araban ilçesi, Köklüce Mahallesi sınırlarında tespit edilen Karasu Deresi’nin oluşturduğu Köklüce Kanyonu’nda ve Karasu Deresi’nin mevsimsel bir kolu olan Kömürlü Deresi’nin oluşturduğu vadide farklı tiplerde on adet kaya mezarı tespit edilmiştir. Tespit edilen kaya mezarları ve nekropollerinin araştırılması bölgedeki ölü gömme adetlerinin anlaşılmasında ve Güney Komagene Bölgesi kaya mezarı tipolojisine katkı sunmaktadır. Kaya mezarları ayrıca Antik Çağ’da bölgedeki toplumsal ekonomik farklılıkları ve kırsal yerleşimlerin boyutlarının anlaşılmasında da önemli veriler sunmaktadır. Kömürlü Deresi Vadisi kaya mezarları bölge içinde saptanmış kaya mezarı tipolojisinden farklı olup oldukça basit bir işçilik ve plan sergilemektedir. Mezarların boyutları hem bölge içerisinde hem de bilinen genel kaya mezarı örneklerine oranla daha küçük ve daha alçak mezar odalarına sahiptir. Ayrıca mezar odalarının içerisinde özel bir ölü gömme alanlarının bulunmaması ölülerin mezar odası zeminine doğrudan bırakıldığını göstermektedir. Bu özellikleriyle bölge kaya mezar tipolojisine yeni bir kaya mezar tipi olarak yerini almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Komagene, Araban, Kaya Mezarı, Antik Çağ Kırsal Yerleşimleri, Geç Roma İmparatorluk Çağı.

Abstract

This paper focuses on the rock tombs found at two locations within the Bozdağ Hills in the Araban district of Gaziantep. The tombs were discovered during the on-going "Pleistocene Period Survey" conducted in Gaziantep. In the study, we identified ten rock tombs of different types in the Köklüce Kanyon, formed by the Karasu Deresi, and in the Kömürlü Deresi, a seasonal tributary of the Karasu Deresi, within the borders of Köklüce neighbourhood in the Araban district of Gaziantep. The study of these rock tombs and their necropolises contributes to the understanding of the burial customs in the region and the rock tomb typology of the southern Komagene region. These rock tombs also provide important data for understanding the socio-economic differences and the size of rural settlements in the region in antiquity. The rock tombs of Kömürlü Deresi Vadisi are different from the rock grave typology found in the area and exhibit simple workmanship and plan. The dimensions of these tombs are smaller and have lower tomb chambers compared to the rock tomb examples known in the region and in general. In addition, the absence of a special burial area inside the tomb chambers indicates that the dead were left directly on the floor of the tomb chamber. With these characteristics, it becomes a new type of rock tomb in the typology of the region.

Keywords: Komagene, Araban, Rock Tomb, Rural Settlements in Antiquity, Late Roman Imperial Age.

Extended Abstract

The Karasu Stream, a tributary of the Euphrates River, deposited alluvium that formed the Altintas Plain, a tectonic depression between the east-west faults within the borders of the Araban district of Gaziantep. The presence of numerous mounds in the plain area shows that the Altintas Plain and its surroundings have been a remarkable region in terms of settlements throughout history. Scientific studies on the rich archaeological heritage of the region are limited to a few surveys and short visit notes. The first phase of the “Gaziantep Pleistocene Period Survey” in 2023 focused on the mountainous areas bordering the north and south of the Altintas Plain. Ten rock tombs of different types were identified in the Köklüce Canyon formed by the Karasu Stream, which is on the Gaziantep border of the Bozdağ hills, which is one of these hilly areas, and in the valley formed by the Kömürlü Stream, which is a seasonal branch of the Karasu Stream. The rocky structure formed by Bozdağ is predominantly calcareous. At several locations within this rugged formation, ancient rock tombs, quarries, and agricultural production zones, including wine or olive oil workshops, were discovered. Among the rock tombs within the rocky structure, many examples of rock tombs in accordance with the Roman Imperial Period rock tomb typology identified in the Komagene Region were observed. The necropolises of Perre, Doliche and Zeugma, the urban centres of the Komagene region, contain the best studied and best known examples of Komagene rock tombs. It is known that this type of rock tomb was used in the Komagene Region from the 1st century BC to the 6th century AD. However, the general density is between the 1st and 4th centuries AD. These examples can be single or multi-chambered. Various types, such as *arcosolium*, *loculus*, *tabili*, and *couches*, were used as burial areas. The rock tombs that this study focuses on are associated with rural settlements, unlike the known examples. The rock tombs in the Kömürlü Deresi valley are different from the rock tomb typology found in the region and have a very simple workmanship and plan. The dimensions of the tombs are smaller than the known examples, and they have lower grave chambers. In addition, the absence of a special burial area inside the grave chambers indicates that the dead were left directly on the floor of the grave chamber. These features establish it as a new type of rock tomb within the region's rock tomb typology. No material that could help date the tombs could be identified in the study. However, with reference to the political history of the region, it is very likely that they were used in the 4th century AD and later. The simplicity and uniformity of the tombs in this area indicate that the rural community residents made concerted efforts to inter their deceased with few financial resources. The populations favouring this burial tradition likely consisted of persons from the economically medium classes of society who lacked the financial means to participate in the Roman Period multi-chambered rock grave tradition prevalent in the region but had the means to construct rock graves. This study of rock tombs and rock tomb necropolises provides valuable insights into the burial practices in the region. Furthermore, the contributions to the rock tomb typology of the Komagene region are significant for comprehending social and economic disparities as well as the structures of rural communities.

Giriş

İnsanoğlu ölümlerine duydukları saygıdan dolayı ölen yakınlarını gömme gereksinimi duymuşlardır. İnanışlar doğrultusunda “öteki dünya” düşüncesi insanların ölen kişinin cesedinin saklanması fikri birçok topluluk tarafından yaygın bir gelenek haline gelmiştir. Bu eylem sonucunda nekropol alanları oluşmuştur. Nekropol alanlarında ölen kişinin ve ailesinin ritüellerine veya ekonomik durumuna göre farklı mezar tipleri ortaya çıkmıştır. Bu mezar tiplerinden biriside kaya mezarı geleneğidir. Kayalar kalıcı ve yaygın bulunan bir yapı malzemesi olduğu için uzun yıllar ölü gömme adetleri arasında yerini almıştır (Çevik, 2000, s. 24).

Tunç Çağlarından itibaren Kuzey Suriye Bölgesi'nde kayalık alanlarda gömme faaliyetleri görülmektedir. Bu mezarlar W. Orthmann tarafından “kuyu-oda mezarlar” olarak ele alınmıştır (Orthmann, 1980, s. 101). MÖ 1. binyıl başlarından itibaren Anadolu'da kayalık alanları oda şeklinde açıp mezar odası olarak kullanan ilk medeniyet Urartulardır (Işık, 1989, s. 17; Sevin, 1999, s. 168; Çevik, 2000, s. 107; Köroğlu, 2008, s. 21-38). D. Ussishkin; Urartu kaya mezar geleneğini Fenikelerin Mısır'dan alarak Doğu Akdeniz'de Silvan'a, oradan da Urartu'ya taşıdıklarını ileri sürmektedir (Ussishkin, 1994, s. 255 vd.; Çevik, 2000, s. 95). Aynı dönemde tümülüslerle birlikte özgün ölü gömme geleneklere sahip Phrygler ile birlikte kaya mezar geleneği (Sivas, 2012, s. 260-285) Anadolu'nun orta ve batı kesimlerine yayılım göstermiştir. Akhemenid egemenliğiyle birlikte kaya mezar geleneği MÖ 5. yüzyıl başlarında Paphlagonia ve ardından MÖ 5. yüzyıl ortalarından sonra Likya'da özgün şekilleriyle görülmeye başlar (Tıbıkoğlu, 2021, s. 20). Roma hakimiyeti ile birlikte Anadolu'nun sahip olduğu heterojen kültürel yapı, farklı kaya tipleri ve toplumların sahip olduğu ekonomik güçle bağlantılı olarak farklı tiplerde kaya mezarlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Güneydoğu Toros Dağları süreç içerisinde Suriye ve Mezopotamya gibi önemli kültürel coğrafyalar ile Anadolu arasında doğal sınırı oluşturmuştur. Güneydoğu Toros Dağlarının Suriye Steplerine doğru kuzeyden güneye kademli bir şekilde azalan yükseltileri arasında çeşitli çöküntü ovaları tarımsal üretim için uygun alanlar olmaları sayesinde çok sayıda yerleşime ev sahipliği yapmıştır. Bu ovalık alanlardan birisi de günümüzde Gaziantep ili, Araban ilçesi sınırları içerisinde yer alan Altıntaş Ovası'dır.

Altıntaş Ovası doğu batı yönlü fayların arasında tektonik çöküntü olarak Fırat Nehri'nin bir kolu olan Karasu Deresi tarafından alüvyon dolgu birikimi ile oluşmuştur (Sönmez, 2016, s. 49-50). Ovalık alanda çok sayıda höyüğün varlığı tarih boyunca Altıntaş Ovası'nın yerleşimler açısından ilgi çekici bir bölge olduğunu göstermektedir. Arkeolojik miras açısından oldukça zengin olan bölgede bilimsel çalışmalar az sayıda yüzey araştırması ve kısa süreli ziyaretlerde tutulan notlar ile sınırlı kalmıştır (Archi, Pecorella vd 1971, s. 49-107).

Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. İsmail Baykara başkanlığında sürdürülen “Gaziantep İli Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması (GAYA)” çalışmasının birinci aşaması olan 2023 yılın çalışmalarını Altıntaş Ovasını sınırlandıran tepelik alanlar olmuştur (Baykara; Demir vd. (Baskıda)). Yüzey Araştırması çalışmaları sırasında Altıntaş Ovasının kuzey kesimini sınırlandıran Bozdağ Tepesi'nin Araban ilçesi sınırları içinde kalan kısmında çok sayıda tekil kaya mezarı ve kaya mezarlarından oluşan nekropol alanları tespit edilmiştir. Tespit edilen kaya mezarları ve nekropollerin araştırılması bölgedeki ölü gömme adetlerinin anlaşılmasında, Güney Kommagene Bölgesi kaya mezarı tipolojisine katkı sunmalarının yanı sıra Antik Çağın toplumsal ekonomik farklılıklarını ve kırsal yerleşimlerinin boyutlarının anlaşılmasında da önemli rol oynamaktadır.

Altıntaş Ovası geçmiş yıllarda çeşitli yayınlarda Helenistik Dönem'den itibaren Kommagene'nin güney kesimi içinde değerlendirilmiştir (Blömer ve Winter 2011, s. 18-33, 181; Blömer, 2014, s. 10-13;

Wagner, 2018, s. 39-43; Blömer, Görkay vd. 2022, s. 269-270). Kommagene Bölgesi içinde değerlendirilen kaya mezarları ve kaya mezarlarından oluşan nekropol alanları çeşitli bilimsel yayınlarda ele alınmıştır. Kommagene Bölgesi'nde tespit edilmiş Roma İmparatorluk Dönemi kaya mezar tipolojisine uygun çok sayıda örnek kaya mezarı gözlemlenmiştir (Blömer ve Çobanoğlu, 2019, s. 65-69). Kommagene kaya mezarlarıyla ilgili en çok araştırılan ve bilgi sahibi olduğumuz örnekler dönemin merkezi kentleri olan Perre (Erarslan, 2003, s. 129-136; Erarslan, İnce vd. 2009, s. 171-184; Erarslan, Özman vd. 2010, s. 91-104; Erarslan, Zeyrek vd. 2011, s. 363-367; Blömer ve Winter, 2011, s. 132-137; Erarslan, 2018, s. 176-181; Yağız ve Doğan, 2023, s. 49-69.), Doliche (Ergeç, 2003, s. 1-4, Kat. No. 1-75; Blömer ve Winter, 2011, s. 261-295; Höpken, Blömer vd. 2022, s. 87-102; Ögüt, Blömer vd. 2023, s. 149-150, Fig. 2-4; Ögüt ve Lange, 2024, s. 385-396) ve Zeugma nekropollerine (Ergeç, 2003, s. 4-5, Taf. 54; Abadie-Reynal, Bucak vd. 2000, s. 279-337; Abadie-Reynal, 2001, s. 243-305; Blömer ve Winter 2011, s. 314-319; Yaman, 2013, s. 179-189; Yaman, 2019, 125-168; Yaman, 2020, s. 332-349) aittir. Söz konusu merkezi kentlerin nekropollerine bakıldığında, Perre Nekropolü genel olarak MÖ 1. yüzyıldan İslami Dönem'e kadar geniş bir kullanım görmüştür (Erarslan, Zeyrek vd. 2011, s. 369). Doliche Nekropolü ise Helenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar geniş bir tarih aralığında kullanıldığı belirtilmektedir (Ergeç, 2003, s. 3). Zeugma Nekropolü ise MS 1.-4. yüzyıllar arasında tarihlenmektedir (Ergeç, 2003, s. 4; Yaman, 2013, s. 332). Son çalışmalara göre ise MÖ 2. yüzyıldan MS 4. yüzyıl sonlarına kadar kullanım gördüğü ortaya konmuştur (Yaman, 2019, s. 139).

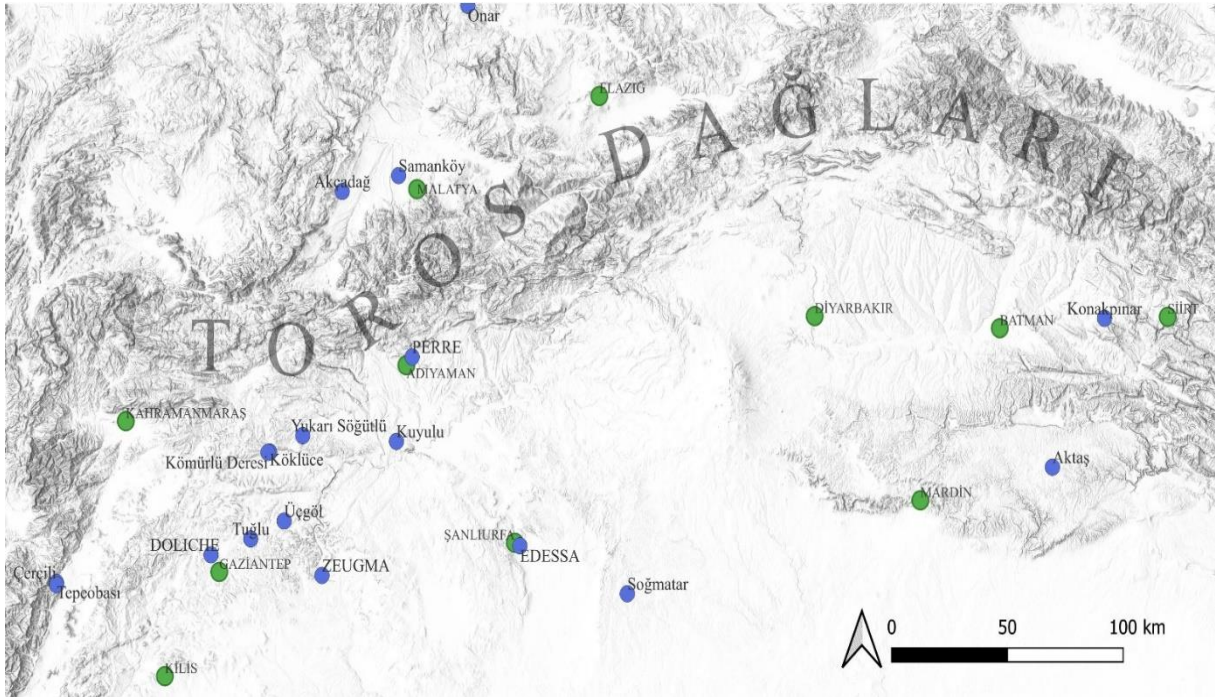
Kırsal çevrede az sayıda kaya mezarı ve nekropol bilimsel yayınlarda ele alınmıştır: Kahramanmaraş ili, Onikişubat ilçesi, Çukurhisar Nekropolü (Dölek ve İlgün, 2018, s. 139-154), Adıyaman ili, Kuyulu Mahallesi, Turuş Nekropolü (Erarslan, 2001, s. 263-272), Adıyaman ili, Besni ilçesi, Yukarı Söğütlü Nekropolü (Zeyrek, 2007a, s. 194-221; Blömer ve Winter, 2011, s. 189-191), yine Besni ilçesinde tespit edilen ancak detay yayınları gerçekleştirilmeyen çeşitli kaya mezarları (Zeyrek, 2007b, s. 807-828), Gaziantep ili, Şehitkamil ilçesi, Tuğlu kaya mezarı (Önal ve Güllüce, 2004, s. 519-548), Gaziantep ili, İslahiye ilçesi, Çerçili Nekropolü (Üngör, 2024, s. 750-763) ve Tepeobası Nekropolü (Üngör, 2015, s.2-30), Gaziantep ili, Yavuzeli ilçesi Üçgöl Mahallesi'nden iki kaya mezarı (Uysal, Güzel vd. 2017, s. 357-370; Yılmaz, 2022), Gaziantep ili, Yavuzeli ilçesinde konumu net olmayan bir mezar (Archi, Pecorella vd 1971, s. 61-62). Bilinen kaya mezarlarının büyük çoğunluğunu oda mezarlar oluşturmaktadır. Bölge için detaylı bir kaya mezarı tipolojisi oluşturmak ve tarihlendirme yapmak örnek sayısının azlığı nedeniyle zordur. Bölge içerisinde kurtarma kazısı yapılan Yavuzeli ilçesi, Üçgöl Köyü'nde yer alan iki kaya mezarı diğer örneklerinden farklı olarak düzgün taşlanan mezar odalarının duvarları doğrudan boyama yapılarak bezenmiştir. (Uysal, Güzel vd. 2017, s. 357-370). Üçgöl kaya mezarları, 1 numaralı mezar MS 3. yüzyıla, 2 numaralı mezar ise MS 4.-5. yüzyıllara tarihlenmektedir (Yılmaz, 2022, s. 48).

Kommagene Bölgesi dışında da benzer mezar tipolojisinin izleri Güneydoğu Toros Dağları'nın güney yamaçlarındaki çeşitli kayalık konilerde de gözlemlenmektedir. Bunlara örnek olarak; Siirt ili, Kurtalan ilçesi, Konakpınar kaya mezarları, Roma ve Sasani dönemlerine ait kalıntılar barındırmakla birlikte genel olarak MS 2.-6. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir (Baş, 2019, s.125-138; Barış, 2023, s. 121). Mardin ili, Midyat ilçesi sınırlarında kurtarma kazıları yapılan Aktaş Nekropolü mezarlarını Erdoğan ve Deniz, MS 3.-6. yüzyıllar arasına (Erdoğan ve Deniz, 2015, s. 180), Deniz ise MS 4. yüzyıldan MS 6. yüzyıl sonlarına kadar kullanıldığını belirtmektedir (Güzel, 2021, s. 56). Şanlıurfa'da bilimsel çalışmalar sürdürülen kaya mezarları MS 3. yüzyıldan Bizans Dönemine kadar kullanım görmüştür (Yıldırım-İlaslan, 2019, s. 52-53). Edessa nekropollerinden kent merkezinde yer alan Kızılkoyun ve Kale Eteği nekropollerinde yapılan kurtarma

kazılarında, MÖ 2.-MS 6. yüzyıllar arasında kullanım görmüş kaya mezarı tespit edilmiştir (Albayrak, 2017, s. 269-279; Çetin, 2017, s. 30-34; Albayrak, 2018, s. 179-187). Edessa kırsalından Soğmatar Nekropolü ve yakın çevresindeki kaya mezarları (Albayrak ve Çelik, 2019, s. 255-261; Albayrak, 2021, s. 32-50; Albayrak, 2022, s. 72-74), Malatya ili, Akçadağ ilçesi sınırlarında tespit edilen kaya mezarları (Şahin, 2020, s. 85-86), Malatya ili, Arapgir ilçesi, Onar Köyü (Özman, 2016, s. 1-36); Malatya-Samanköy Kaya Mezar Odası (Şahin ve Kılınç, 2011, s. 29-45) (**Harita-1**).

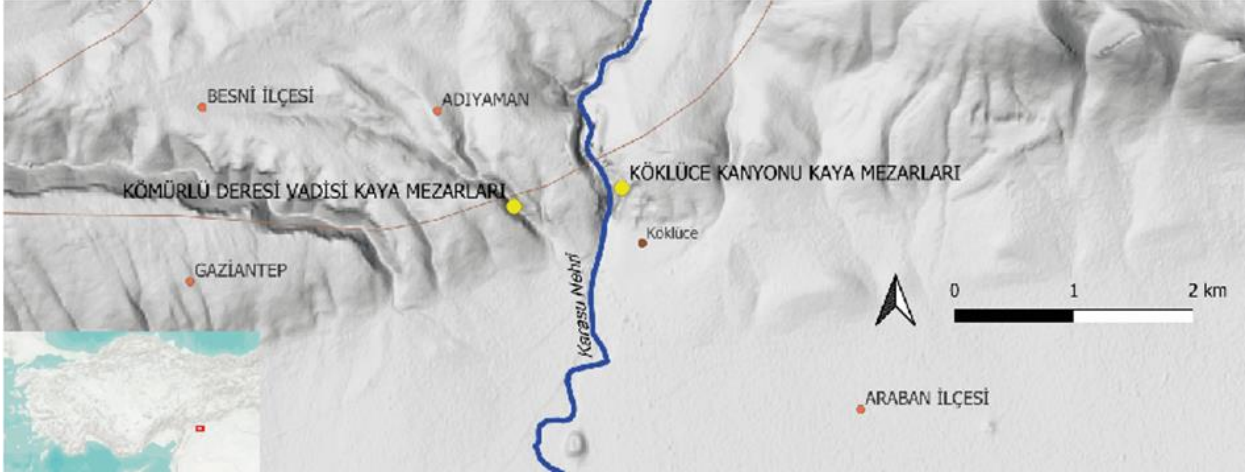
Bu çalışma bölgede bilimsel yayınları gerçekleştirilmiş oda şeklindeki kaya mezarlarından farklı özellikler sergileyen on adet kaya mezarını konu almaktadır. Mezarlar Gaziantep ili, Araban ilçesi, Köklüce Mahallesi sınırlarında tespit edilen Karasu Deresi'nin büyük kollarından biri olan Ardıl Suyu'nun oluşturduğu Köklüce Kanyonu ve Karasu Deresi'nin mevsimsel bir kolu olan Kömürlü Deresi'nin oluşturduğu vadide yer almaktadır (**Harita-2**). Yüzeysel araştırması sırasında tespit edilen kaya mezarlarının tescil edilmemiş olması nedeniyle tescil fişleri hazırlanarak Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne değerlendirilmesi için sunulmuştur.

Harita-1: Kommagene ve çevresinde yayınlanmış Nekropol ve Kaya Mezarları gösteren harita.

Kaynak: Timur Demir.

Harita-2: Köklüce Kanyonu ve Kömürlü Deresi Vadisi Kaya Mezarları gösteren harita.

Harita: Timur Demir.

1. Köklüce Kanyonu Kaya Mezarları

Fırat Formasyonunun önemli bir parçası olan Karasu Deresi'nin en büyük kollarından biri olan Ardıl Suyu'nun Bozdağ konisinde kuzey-güney ekseninde oluşturmuş olduğu Köklüce Kanyonu yaklaşık 4000 metre uzunluğa sahip olup kanyonun derinliği bazı noktalarda 100-120 metreye ulaşır (Yelken 2019, s. 271). Kanyonun çeperlerindeki açıklıklarda çeşitli kaya oyukları dikkat çekicidir. Bu kaya oyuklarının bir kısmın Prehistorik Dönemde kullanıldığını gösteren çeşitli bulgular olduğu gibi, Antik ve Geç Antik Dönemlerde kayalık yüzeylerde düzeltmeler yapılarak çeşitli mekanların oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra bu çalışmada ele alınan kaya mezarları da tespit edilmiştir.

Resim-1: Köklüce Kanyonu kaya mezarları: Köklüce Mezar-1 ve Mezar-2 genel görünüm.

Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması – GAYA 2023 Arşivi.

Köklüce Kanyonu'nun kuzey kesimi Adıyaman ili sınırları içerisinde yer almasından dolayı bu kısımda detaylı belgeleme çalışmaları yapılmamış ancak bu alandaki kısa ziyarette herhangi bir kaya mezarı

gözlemlenmemiştir. Ayrıca Adıyaman kesiminde Ardıl Barajı'nın mevcudiyeti ile baraja ulaşım sağlaması amacıyla kanyonda açılan yol bazı alanlarda gözlem yapılmasını engellemiştir.

Resim-2: Köklüce Mezar-2 ve tahrip edilmiş kaya mezar kalıntıları.

Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması – GAYA 2023 Arşivi.

Köklüce Kanyonu Vadisi'nde tespit edilen kaya mezarları, Kuzey: 37°28'29.19", Doğu: 37°37'06.69" koordinatlarında, 641 m rakımda, kanyonun doğu yakasındaki kayalıklarda yer almaktadır. Kanyonun içerisindeki toprak yoldan yaklaşık 30 metre yüksekte dik yükselen doğal kayalık alana oyulmuş mezarların cephesi düzgün tıraşlanmamış ve daha sonraki dönemlerde yapılan çeşitli mimari uygulamalardan etkilenmişlerdir. Bu alanda ele alınan iki kaya mezarı (**Resim-1**) ve bu mezarların bulunduğu alanda sonraki dönemlerde yapılan uygulamalarda tahribata uğramış en az iki kaya mezarına dair izler yer almaktadır (**Resim-2**). Yapılan geç dönem düzenlemeleri nedeniyle tahribata uğrayan kaya mezarların güney kısımları tamamen yok olmuş ve mezarların kuzey duvarlarında yer alan ölü yatakları ve nişler açığa çıkmıştır.

1.1. Köklüce Mezar-1

Mezar girişi kanyonun girişine, güney yönüne bakmaktadır. Giriş kapısının her iki yanı da üst kısımdan tahrip edilerek genişletilmiştir. Kapının üst cephesinde kazımayla yapılmış üçgen çatı şeklinde bir hat betimlenmiştir (**Resim-3**). Bu üçgen çatı betimlemesi, mezar cephesinde yarım bırakılmış *skeuomorfik* mimari bir tasarımının eskizi olabileceği gibi basit bir mezar cephesine basit bir uygulamayla hareket kazandırmak amacıyla yapılmış olabilir. Girişin biraz üzerine paralel olarak sıralanan hatlı yuvaları bu alanın daha sonraki dönemlerde başka mimari uygulamalara da ev sahipliği yaptığını kanıtlamaktadır. Girişin hemen önünde ise batıya doğru yükselen merdiven sırası yer almaktadır. Bu merdiven sırası mezar ile aynı dönemde veya sonraki mimari uygulamalar sırasında oyulmuş olmalıdır. Mezar girişinde 80 cm genişliğinde 70 cm derinliğinde bir eşik yer alır. Kapının doğu duvarında bir yukarıdan aşağıya uzanan 5 cm genişliğinde bir kanal ve bu kanalın önünde eşik üzerinde 10 x 10 cm ölçülerinde dörtgen bir mil yuvası yer almaktadır. Karşı duvarında ise herhangi bir kanal bulunmamasıyla birlikte 12 x 12 cm ölçülerinde dörtgen bir mil yuvası olması bu evrede mezar kapısının çift kanatlı bir kapı ile kapatıldığını göstermektedir. Bu kapı uygulaması mezar odasının ilk kullanımına ait olmalıdır. Bununla birlikte yine kapının doğu duvarının iç kısmında yukarıdan aşağıya oyularak

kapı yuvası oluşturulmuştur. Bu uygulama ile kapının biraz daha içeride kalan kısmı tıraşlanmış ve batı kanadındaki duvar ile eşit bir açı yakalanmak istenmiştir. Batı duvarda ise herhangi bir işlem bulunmamaktadır. Doğu duvarın iç kısmında görülen tıraşlanmış alandan ise mezarın kapısı bu evrede tek kanatlı bir kapıya sahip olduğu ve içeriye açıldığı anlaşılmaktadır. Bu kapı uygulaması ise mezar odasının daha sonraki kullanımına ait olduğunu göstermektedir. Mezar odası zemini düzlenmiş ve zemin üzerinde çok az bir dolgu katmanı görülmektedir. Duvarlarda özenli bir işçilik söz konusu değildir. Sonraki zamanlarda içerisinde ateş yakılması nedeniyle duvarları is ile kaplanmıştı.

Genel olarak dörtgen bir görüntü vermekle birlikte simetrik bir plan söz konusu değildir. Mezar odasında sadece kuzey duvarda bir ölü yatağı bulunmaktadır. Kuzey duvarı tavadan aşağıya doğru derinlik oluşturacak bir açı ile oyularak alt kısımda oda kuzeye doğru genişlemiştir. Bu kısımda doğu-batı doğrultuda konumlandırılmış defin alanı, zeminden 38 cm yüksekliğinde, ortalama 189 cm uzunluğunda, doğudan 40 cm olan genişlik batıda ayak ucuna doğru 34 cm'ye düşmekte, derinliği ise 21 cm ölçülerindedir (**Resim-4**). Ölü yatağının güney yan duvarının ortasının tahrip edildiği ve kırık izlerinin tazeliğinden dolayı bu tahribatın yakın zamanda yapıldığı anlaşılmaktadır. Mezar, tahribata uğradığı için içerisinde herhangi bir ölü hediyesi bulunmamıştır. (**Çizim-1**).

Resim-3: Köklüce Mezar-1 ve tahrip edilmiş kaya mezar kalıntıları.

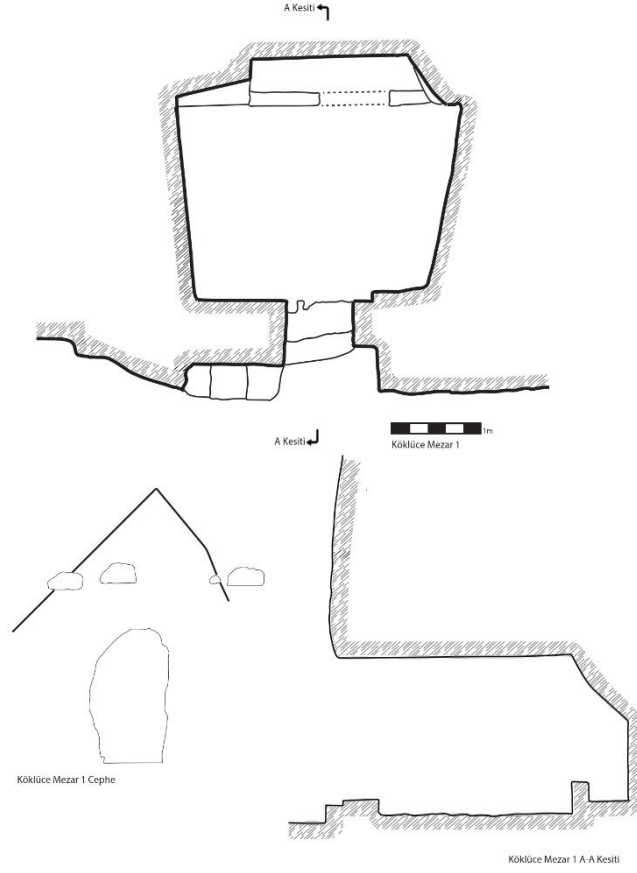
Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzeysel Araştırması – GAYA 2023 Arşivi.

Resim-4: Köklüce Mezar-1 defin alanı.

Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzeý Arařtırması – GAYA 2023 Arřivi.

Çizim-1: Köklüce Mezar-1'in plan, kesit ve cephe çizimleri.

Çizim: Timur Demir – Emrah Özdemir.

1.2. Köklüce Mezar-2

Mezar, 1 no'lu kaya mezarının 5,75 m doğusunda yer almaktadır (**Resim-1**). Bu alanda büyük çaplı ikincil kullanım alanı oluşturulmuştur. Mezar ile doğusunda yer alan niş ve ölü gömme alanlarından burada var olan bir kaya mezarının sonraki dönemlerde alan genişletmek için tahrip edildiği anlaşılmaktadır.

Köklüce 2 no'lu mezarın girişi önünde zemine açılmış içerisi toprak dolu bir alan yer almaktadır. Mezara giriş düzgün kesilmiş 90 x 95 cm ölçülerinde bir kapı ile sağlanmaktadır. Kapı derinliği doğuda 22 cm, batıda ise 34 cm ölçülere sahiptir. Kapının her iki yanında da mezarın kapatıldığına işaret eden mil yuvası, eşik izi gibi bir uygulama görülmemektedir. Buradan bu alanda tahribata uğramış, içerisinde olasılıkla birden fazla gömüt alanı bulunan bir mezarın kuzey ölü gömme alanı olduğu anlaşılmaktadır. Ölü gömme alanı 198 cm x 78 cm ölçülerinde 95 cm yüksekliğindedir. Çok dar ve alçak olması bu alanın kendi başına bir mezar olmayıp önceki dönemlerde var olan bir kaya mezarının bir ölü gömme alanı olduğu düşüncesine katkı sağlamaktadır. Ölü gömme alanının zemininde doğu-batı doğrultulu, 198 cm x 40 cm ölçülerinde, 24 cm derinliğinde bir defin alanı yer almaktadır (**Resim-5**). Defin alanının kuzey ve güney kenarlarında yaklaşık 16 cm genişliğinde boylu boyunca bir alan bırakılması, içerisine cenaze konulduktan sonra üzerinin kapatıldığını göstermektedir.

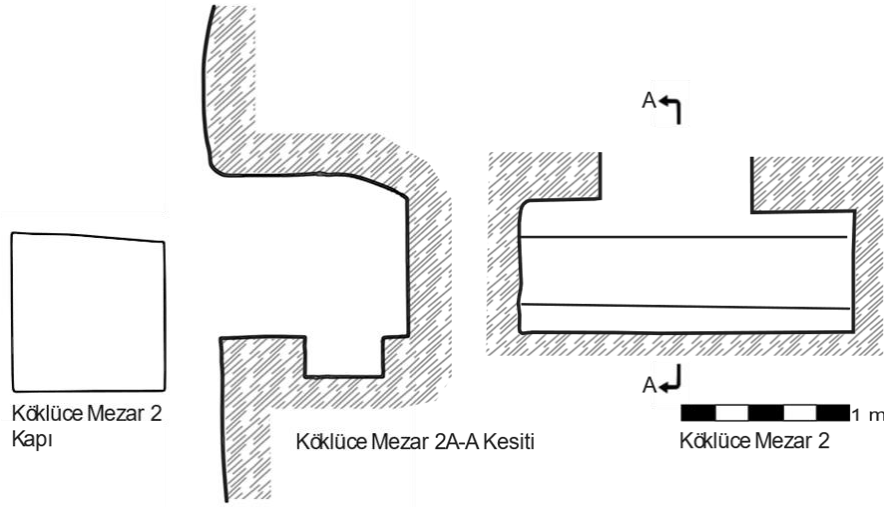
Mezar tahribata uğradığı ve sonraki dönemlerde olasılıkla farklı amaçlarla ikincil kullanım gördüğü için içerisinde herhangi bir ölü hediyesi bulunmamıştır (**Çizim-2**).

Resim-5: Köklüce Mezar-2 defin alanı.

Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması –GAYA 2023 Arşivi

Çizim-2: Köklüce Mezar-2'nin plan, kesit ve kapı çizimi.

Çizim: Timur Demir – Emrah Özdemir.

2. Kömürlü Deresi Vadisi Kaya Mezarları

Mezarlar, Köklüce Mahallesi'nin kuş uçuşu yaklaşık 850 m batısında yer alan Kömürlü Deresi Vadisi'nde, 101 ada 1 parselin güneyinde, Kuzey: 37°28'23", Doğu: 37°36'29" koordinatlarında, 650 m rakımda bulunmaktadır. Söz konusu alan, vadinin doğu yamacında, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan bir kaya kütesinin batı yüzünde, yan yana sıralanmış 5 adet (**Resim-6**), dere yatağı içerisinde yan yana 2 adet, vadinin batı yamacında 1 adet olmak üzere toplamda 8 adet tek odalı, küçük ve basit işçilikli kaya mezarları yer almaktadır. Kaya mezarlarının etrafında alanın geçmişte taş ocağı olarak kullanıldığını gösteren taş kesme izleri gözlemlenmiştir.

Yan yana sıralı olan 5 adet mezarın bulunduğu kayalık alanın en güneyinde yer alan mezar Köklüce Kanyonu mezarlarıyla karıştırmamak adına Kömürlü Deresi Mezar-1 olarak adlandırılmış, kuzeydoğuya doğru sıralanan mezarlar ise sırasıyla Kömürlü Deresi Mezar-5'e kadar numaralandırılmıştır. Kömürlü Deresi Mezar-6 kayalığın batı yamacına oyulmuşken diğer tüm mezarlar kayalığın kuzeybatı yamacına oyulmuştur. Kömürlü Deresi Mezar-7 ve 8 numaralı mezarlar ise bu mezarların hemen batısında dere yatağına yakın bir alandadır.

2.1. Kömürlü Deresi Mezar-1

Aynı alanda bulunan mezarların en batısında yer almaktadır. Mezara giriş kuzeybatıya bakan 60 cm genişliğine, 80 cm yüksekliğine ve 60 cm derinliğine sahip kapıdan sağlanmaktadır (**Resim-7**). Kapının ve mezar odasının zemininde az miktarda toprak dolgusu bulunmaktadır. Giriş bölümünde herhangi bir eşik izi bulunmamakla birlikte giriş kısmı ile oda zemini aynı seviyededir. Kapı aralığında dış kısmı özellikle kuzey duvar üstte doğru daralan bir görünüm sergilerken iç kısımda daha dörtgen bir çerçeve oluşturmaktadır. Giriş zemininde, batı kapı duvarına yakın olarak 8 x 6 cm ölçülerinde, 2 cm derinliğinde bir zivana deliği yer almaktadır. Buradan mezar kapısının iç kesiminde tek kanatlı bir kapı ile kapatıldığı ve kapı kanadının oda içerisine doğru açıldığı anlaşılmaktadır. Mezar odası 136 x 174 cm ölçülerinde, 112 cm yüksekliğindedir. Batı ve kuzey duvar düz bir hatta sahipken doğu duvarı arkadan kapıya doğru daralan bir form vermektedir. Mezar odası içerisinde zemine açılmış bir sanduka veya duvarlara oyulmuş bir *kline* bulunmamaktadır. Buradan cenazenin doğrudan zemine bırakıldığı anlaşılmaktadır (**Çizim-3**).

Resim-6: Kömürlü Deresi kaya mezarları: Kömürlü Deresi Mezar-1 – 5 toplu görünüm.

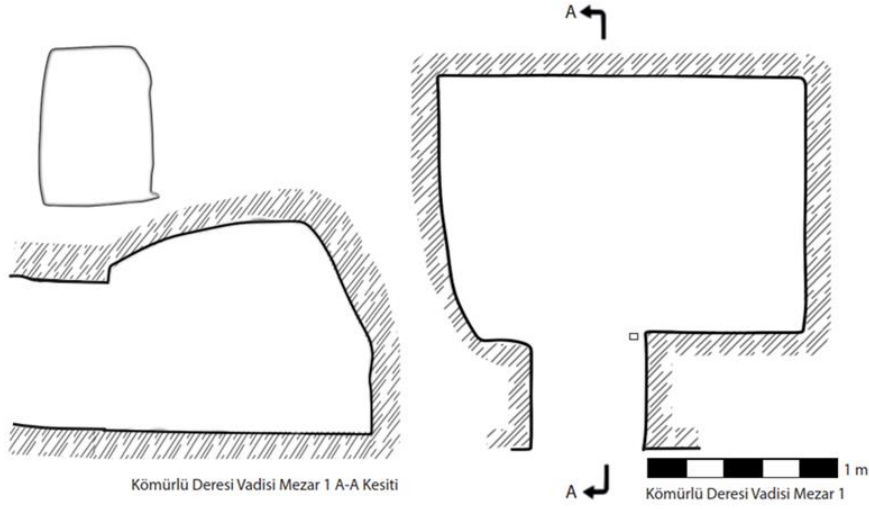
Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması – GAYA 2023 Arşivi.

Resim-7: Kömürlü Deresi Mezar-1 cephe görünüm.

Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması – GAYA 2023 Arşivi.

Çizim-3: Kömürlü Deresi Mezar-1'in plan, kesit ve kapı çizimleri.

Çizim: Timur Demir – Emrah Özdemir.

2.2. Kömürlü Deresi Mezar-2

Kömürlü Deresi Mezar-1'in 260 cm kuzeydoğusunda aynı kayalık alanda yer almaktadır. Mezar önünde ve içerisinde dolgu bulunmaktadır. Mezar girişinin yanları hafif düzlenirken kapının üst bölümü kemer şeklinde traşlanmıştır. Girişin alt kısmında 70 cm genişliğindeyken üst kısmında 60 cm genişliğe düşmektedir (**Resim-8**). Dolgu nedeniyle ölçülebildiği kadarıyla 76 cm yüksekliğinde ve 33 cm derinliğindedir. Giriş zemininde dolgu olması nedeniyle kapının şekli anlaşılamamıştır. Mezar odası 180 x 160 cm ölçülerinde, 72 cm yüksekliğinde dörtgen bir plana sahiptir. Kömürlü Deresi Mezar-1'de olduğu gibi bu mezarda da defin alanı bulunmayıp cenaze zemine yatırılmıştır (**Çizim-4**).

Resim-8: Kömürlü Deresi Mezar-2 ve Kömürlü Deresi Mezar-3 cephe görüntümü.

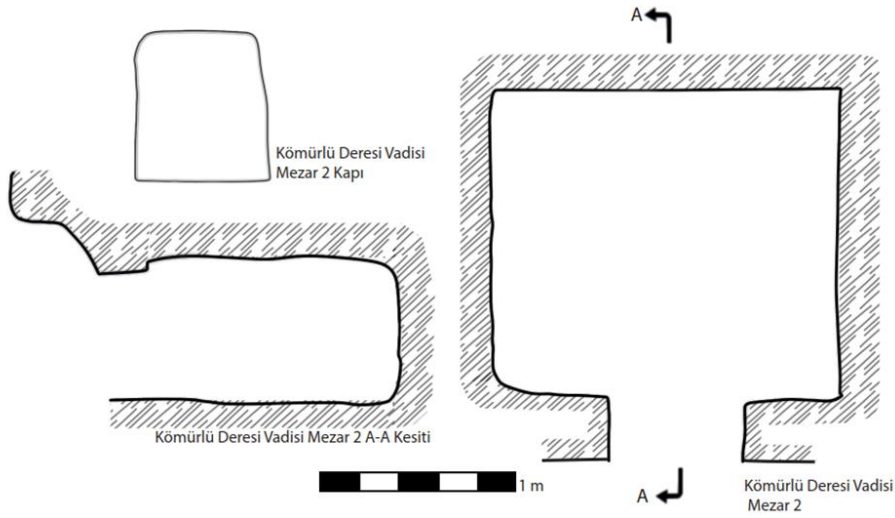
Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması – GAYA 2023 Arşivi.

Resim-9: Kömürlü Deresi Mezar-4 cephe görünüm.

Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzeysel Araştırması – GAYA 2023 Arşivi.

Çizim-4: Kömürlü Deresi Mezar-2'nin plan, kesit ve kapı çizimi.

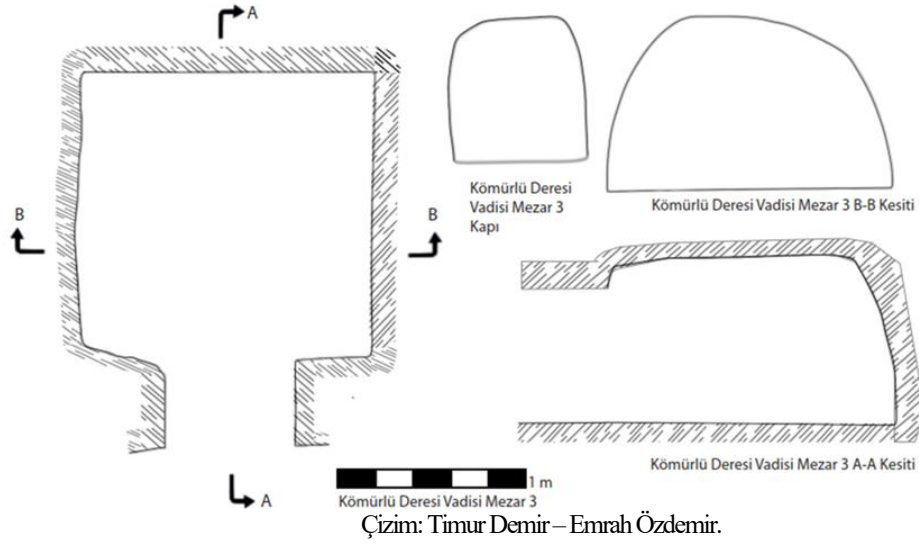

Çizim: Timur Demir – Emrah Özdemir.

2.3. Kömürlü Deresi Mezar-3

Kömürlü Deresi Mezar-2'nin 110 cm kuzeydoğusunda aynı kayalık alanda yer almaktadır. Mezar önünde ve içerisinde dolgu bulunmaktadır. Kemer formulu girişin alt kısmı 70 cm genişliğe sahipken üst kısmı 41 cm genişliğe düşmektedir (**Resim-8**). Dolgu sebebiyle ölçülebildiği kadarıyla 73 cm yüksekliğe ve 46 cm derinliğe sahiptir. Mezar odası dörtgen formulu olup 154 x 156 cm ölçülerinde, 92 cm yüksekliğindedir. Duvarlar, zeminden tavana doğru daralmaktadır. Bu mezarda da vadideki diğer iki örnekteki gibi defin alanı bulunmayıp cenaze doğrudan zemine yatırılmış olmalıdır (**Çizim-5**).

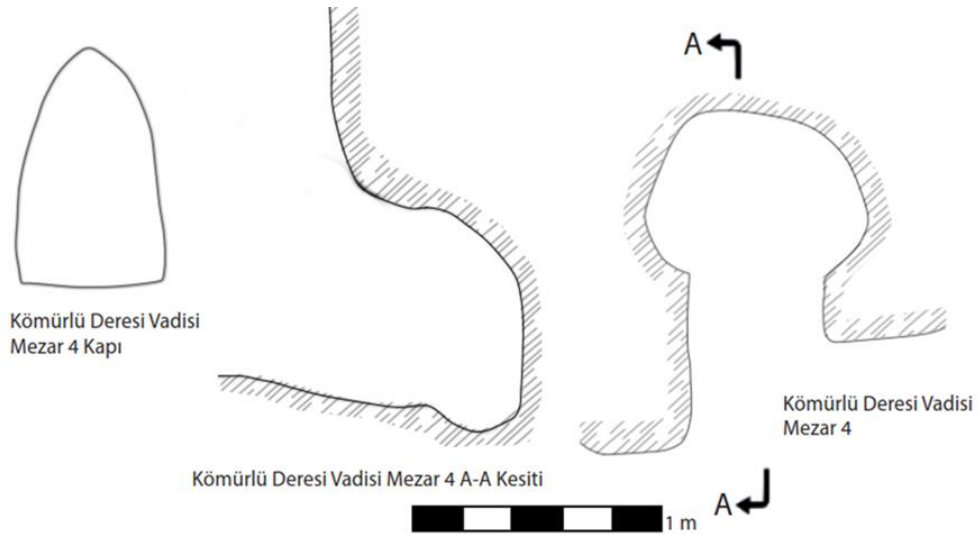
Çizim-5: Kömürlü Deresi Mezar-3'ün plan, kesit ve kapı çizimi.

2.4. Kömürlü Deresi Mezar-4

Kömürlü Deresi Mezar-3'ün 150 cm kuzeydoğusunda aynı kayalık alanda yer almaktadır. Mezarın kuzey ve doğu duvarı daha sonraki dönemlerde tahrip edilmiştir. Girişin korunan alt kısmı 58 cm genişliğe sahipken üst kısmı tahrip olduğu haliyle 96 cm yüksekliğindedir (**Resim-9**). Mezar odası diğerlerinden farklı olarak yuvarlak formudur. Bunun sebebi bu alanın doğal bir oyuktan dönüştürülmüş olmasıdır. Mezar odası 90 x 56 cm ölçülerinde, 90 cm yüksekliğindedir. Zemin 12 cm daha düşük olup yuvarlak bir çukur formu vermektedir. Arka duvarın bir kısmı düz traşlandıktan sonra tavana doğru daralmaktadır. Bu mezarda da vadideki diğer üç örnekteki gibi defin alanı bulunmayıp cenaze doğrudan zemine yatırılmış olmalıdır (**Çizim-6**).

Çizim-5: Kömürlü Deresi Mezar-4'ün plan, kesit ve kapı çizimi.

Çizim: Timur Demir – Emrah Özdemir.

2.5. Kömürlü Deresi Mezar-5

Diğer dört mezarın bulunduğu kayalığın batıya bakan yamacında, kayalığın doğal sığınak oluşturduğu alanda yer almaktadır. Doğal sığınak alanı 320 cm genişliğe, 120 cm yüksekliğe ve mezar girişine

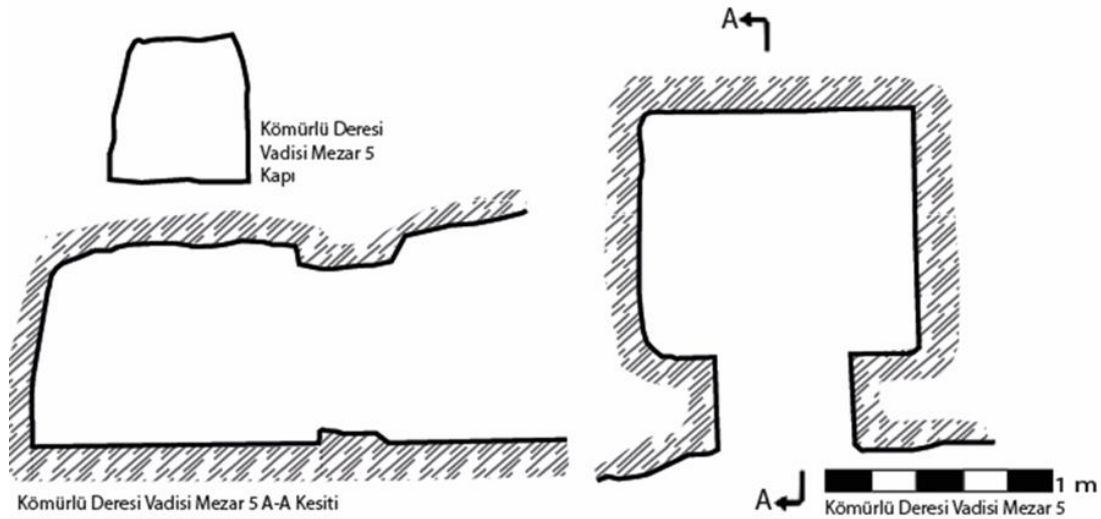
kadar yaklaşık 200 cm derinliğe sahiptir. Mezar girişi bu sığınığın bittiği alandan doğu yönünde oluşturulmuştur. Girişi hemen sağında başka bir mezar girişini andıran bir doğal bir oyuk vardır. Mezarın içerisinde ve önünde dolgu bulunmaktadır. Giriş 110 cm genişliğinde, 90 cm derinliğinde ve ölçülebildiği kadarıyla 85 cm yüksekliğindedir (**Resim-10**). Mezar odası dörtgen planlı olup 122 cm x 110 cm ölçülerinde, ölçülebildiği kadarıyla 95 cm yüksekliğindedir. Bu mezarda da vadideki diğer dört örnekte olduğu gibi defin alanı bulunmayıp cenaze doğrudan zemine yatırılmış olmalıdır (**Çizim-7**).

Resim-10: Kömürlü Deresi Mezar-5 cephe görünüm.

Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması – GAYA 2023 Arşivi.

Çizim-6: Kömürlü Deresi Mezar-5'in plan, kesit ve kapı çizimi.

Çizim: Timur Demir – Emrah Özdemir.

2.6. Kömürlü Deresi Mezar-6

Kömürlü Deresi Vadisinin batı yamacındaki kayalık alanda yer almaktadır. Mezar girişi doğuya bakmaktadır. Alt kısımda 6 cm derinliğinde bir kapı eşiği alanı oluşturulmuş ve traşlanan alanla girişin üst

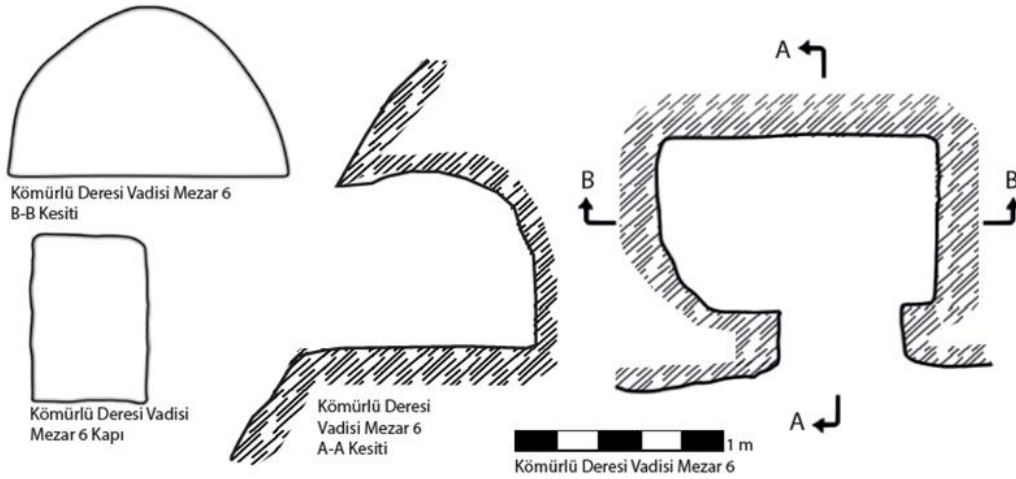
kısmıyla düz bir açı yakalanmıştır. Bu uygulama olası bir monoblok taş kapı ile kapatılması için yapılmış olmalıdır. Giriş 54 cm genişliğinde, 25 cm derinliğinde ve 80 cm yüksekliğindedir (**Resim-11**). Mezar odası içerisinde herhangi bir dolgu bulunmamaktadır. Mezar odasının doğu, batı ve kuzey duvarları düzgün tıraşlanmışken güney duvar arka duvardan kapı girişine doğru hafif daralarak uzanmaktadır. Oda 134 x 84 cm ölçülerinde, 85 cm yüksekliğindedir. Bu mezarda da vadideki diğer beş örnekte olduğu gibi defin alanı bulunmayıp cenaze doğrudan zemine yatırılmış olmalıdır (**Çizim-8**).

Resim-11: Kömürlü Deresi Mezar-6 cephe görünüm

Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzeysel Araştırması – GAYA 2023 Arşivi.

Çizim-7: Kömürlü Deresi Mezar-6'nın plan, kesit ve kapı çizimi.

Çizim: Timur Demir – Emrah Özdemir.

2.7. Kömürlü Deresi Mezar-7 ve 8

İlk beş mezarın bulunduğu alanda, dere yatağına yakın bir konumda yana yana yer almaktadır. Kömürlü Deresi'nin taşkın zamanlarında giriş ve iç kısımları büyük oranda toprak ile dolmuştur. Bu nedenle herhangi bir ölçüm çalışması yapılamamıştır. (**Resim-12**).

Resim-12: Kömürlü Deresi Mezar-7 ve Kömürlü Deresi Mezar-8 cephe görünüm.

Kaynak: Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması – GAYA 2023 Arşivi.

Değerlendirme ve Sonuç

Gaziantep ili, Araban ilçesi sınırları içerisinde yer alan Altıntaş Ovasının kuzey sınırını oluşturan doğu-batı doğrultusunda uzanan Bozdağ'ın oluşturduğu kayalık yapı ağırlıklı olarak kalkerlidir (Gök, 2018, s. 5-9, şek. 1.5). Bu nispeten kolay işlenebilen kayalık yapının bazı noktalarında Antik ve Geç Antik Çağlara tarihlenebilecek kaya mezarları, taş ocaklarının yanı sıra şarap veya zeytinyağı işliği gibi kırsal üretim alanları yüzey araştırması sırasında tespit edilmiştir. Yazılı kaynaklar ışığında MÖ 3. binyıldan itibaren özellikle Fırat Nehri'ni takip eden ticaret yollarına ev sahipliği yapması ile ön plana çıkan bölge (Archi, 2008, s. 87-102; Şahin, 2020, s. 95), MÖ 3. yüzyılda Seleukos İmparatorluğu'nun siyasi sınırları içinde bir görünüm çizer. Özellikle Fırat Nehrinin geçişi için doğal yollara sahip olan bölgenin tarımsal üretime uygun şartları bölgeyi kırsal üretim ve ticaret açısından geliştirdiği gibi bölgedeki yerleşimlerinde sayıca artmasına neden olmuştur.

MÖ 1. yüzyılda Anadolu'da ve Suriye'de Roma egemenliğinin Fırat Nehri kıyılarına ulaşması ile birlikte bölge üretim ve ticari açıdan önemi koruduğu gibi askeri açıdan da sınır bölgesi olması ile siyasi bakımından önemini arttırmıştır. Yakın çevrede Samsat, Zeugma, Apameia, Doliche, Perre gibi büyük kentlerinde sürdürülen arkeolojik çalışmalarda özellikle askeri hareketliliğe bağlı ekonomik büyümenin bölgedeki nüfusu arttırdığını göstermiştir. Bu süreçte kırsal bölgelerdeki gelişmeler hakkında veriler ise oldukça sınırlıdır.

Gaziantep ilinin güneyinde yer alan Oğuzeli ilçesinde Doğanpınar Barajı kurtarma kazıları sırasında ortaya çıkartılan Dede Harabeleri (Kozbe, Güngör vd. 2019) ve Yenice Höyük YNC-3 alanında (Ekici, 2019; Demir, 2022a; Demir, 2002b) tespit edilen veriler kırsal yerleşimler hakkında kısmen de olsa genel bir görünüm çizmemize olanak sağlar. Oğuzeli ilçesinde Fırat'ın başka bir kolu olan Sacır Suyu Vadisi'nde yerleşim sistemlerinin süreç içerisindeki değişimine odaklanan yüzey araştırmasında da Dede Harabeleri ve Yenice Höyük YNC-3 alanı gibi kırsal yerleşimlerin MS 1-7 yüzyıllar arasında özellikle kayalık alanlarda organize olduğunu göstermiştir (Ekici, Demir vd. 2018; Ekici ve Demir 2019; Ekici 2019; Demir 2022a, s. 153-154; Demir 2022b, s. 120-121).

Araban ve yakın çevresinde gerçekleştirilen az sayıda arkeolojik çalışmada ne yazık ki kırsal yerleşimler hakkında verilere değinilmemiştir. Ancak bölgede bilinen anıtsal nitelikte mezarlar (Blömer, 2018,

s. 259-261), tümülüsler (Beyazlar ve Blömer, 2008; Blömer, 2008), kaya mezarları ve mezar *stelleri* (Blömer, 2014, s. 93 – 99) gibi ölü gömme adetleri ile bağlantılı unsurlar bölgedeki kırsal yerleşimlerin anlaşılmasında şimdilik elimizdeki en önemli veri setini oluşturur. Araban ve yakın çevresindeki mezar tipleri arasında sayıca en fazla olan grubu kaya mezarları oluşturmaktadır. Her ne kadar bölgeyi ele alan çoğu gezi rehberi niteliğindeki yayınlarda bu mezarlara zaman zaman değinilse de (Yelken, 2019, s. 141-146, 1; 56, Blömer ve Winter, 2011, s. 147-150, s. 189-191) mezar tiplerini ele alan tipolojiye, coğrafi dağılımlarına ve tarihlendirmeye yönelik çalışmalar genelde Perre, Doliche ve Zeugma Nekropollerini ile sınırlı kalmıştır. Doliche etrafındaki nekropol alanı ise hem kent ile bağlantısı hem de bölgesel uzaklığı nedeniyle, Araban gibi Helenistik Dönemden-İslam Devletleri'nin hakimiyetine değin kırsal kimliğini koruyan bir bölgenin anlaşılması için sınırlı veriler sunar. Yakın çevrede Besni Yukarı Söğütlü Nekropolü (Zeyrek, 2007a, s. 194–221; Blömer ve Winter, 2011, s. 189-191), Tuğlu Kaya Mezarı (Önal ve Güllüce, 2004, s. 519 – 548), Üç Göl Kaya Mezarı (Uysal, Güzel vd. 2017, s. 357–370; Yılmaz, 2022, s. 48) gibi az sayıda kırsal yerleşimler ile bağlantılı olduğu düşünülen mezarlara yönelik bilimsel çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada ele alınan Köklüce Kanyonu ve Kömürlü Deresi kaya mezarları, bölgenin kaya mezarı tipolojisine önemli bir katkı sağlar. Köklüce Kanyonu'nun da yer alan 2 no'lu mezar (ölü alanı) ve doğu yanda görülen tahribata uğramış kaya mezarı kalıntılarının 1 no'lu mezar örneğine göre daha kaliteli ve daha simetrik işçilik göstermesi açısından bölge genelinde görülen Roma İmparatorluk Dönemi örnekleri ile çağdaş olduğu görülmektedir. Aynı alanda yer alan iki farklı döneme ait bir bu mezar kompleksinin aile veya sülale için uzun yıllar kullanım görmüş bir mezarlık alanı olduğu ihtimalini düşündürmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Anadolu'nun hemen hemen her yerinde benzer kaya mezarları bilinmektedir. Bu tarz kaya mezarları Kommagene Bölgesi'nde MÖ 2. yüzyıldan MS 6. yüzyıla kadar kullanım gördüğü anlaşılmaktadır (Ergeç, 2003, s. 3; Erarslan, 2003, s. 131; Yaman, 2019, s. 139). Ancak genel yoğunluk MS 1. ve 4. yüzyıllar arasındadır (Ergeç, 2003, s. 1-5; Erarslan, 2003, s. 131). Bu örnekler genellikle tek veya çok odalı olabilmektedir. Defin alanı olarak ise *archosoliumlu*, *luculuslu*, sekili, *klineli* gibi çeşitli tipler kullanılmıştır.

Kömürlü Deresi Vadisi kaya mezarları ise bölge içinde saptanmış ve bilimsel yayınları gerçekleştirilmiş kaya mezarı tipolojisinden farklı olup, oldukça basit bir işçilik ve plan sergilemektedir. Mezarların boyutları bilinen örneklere oranla daha küçük ve daha alçak mezar odalarına sahiptir. Ayrıca mezar odalarının içerisinde özel bir ölü gömme alanlarının bulunmaması ölülerin mezar odası zeminine doğrudan bırakıldığına işaret etmektedir. Bu özellikleriyle bölge kaya mezar tipolojisine yeni bir kaya mezar tipi olarak yerini almaktadır. Bu mezarların hemen yakınında bir taş ocağı ve vadinin girişindeki kireçtaşı tabanlı alçak kayalıklar üzerinde zeytinyağı veya şarap işliklerinin bulunması yakın çevrede olasılıkla Geç Roma Dönemi'nde en azından bir kırsal yerleşim olduğuna işaret etmektedir. Buradaki mezarların oldukça basit ve tek bir tip olmaları olası kırsal yerleşimde yaşayan toplulukların ekonomik açıdan zayıflıklarının bir işareti olmalıdır. Bu mezarları tercih eden topluluklar, bölgede bilinen Roma Dönemi çok odalı kaya mezar geleneğine ekonomik olarak ulaşamayan, ancak kaya mezarı yaptıracak seviyede ekonomik gelire sahip, toplumun ekonomik açıdan orta sınıflarına ait bireyler olmalıdır.

Köklüce Kanyonu ve Kömürlü Deresi Vadisi kaya mezarları tipoloji de katkı sunduğu gibi bölgedeki Roma ve sonrası kırsal yerleşmelerin varlığını göstermesi açısından önemlidir. Aynı zamanda farklı tiplerdeki mezarların varlığı bölgedeki kırsal yerleşimlerdeki toplulukların ekonomik ve kültürel açıdan farklılıklarını da işaret etmektedir.

Bozdağ'da tespit edilen kaya mezarları bölgedeki kaya mezarı geleneğinin anlaşılmasına yönelik tipolojik ve coğrafi dağılım yönünden katkı sunduğu gibi kırsal yerleşimler, dönemin toplumsal sınıfsal farklılıkları, nüfus tahminleri, kültürel yapılanma gibi farklı konular hakkında teoriler üretmemize olanak sağlar. Çalışma kapsamında ele alınan kaya mezarlarında herhangi bir buluntunun tespit edilmemesi tarihlendirilme önerilerini güçleştirmektedir. Ancak MS 4. yüzyılla birlikte bölge kırsalında üretim ve ticaret yoğunluğunun artması (Blömer, 2014, s. 10; Kaya, 2024, s. 99), yakın çevrede yapılan arkeolojik çalışmalarda yeni yerleşim merkezlerinin aynı süreçte şekillenmeye başladığının ortaya konması (Kozbe, Güngör vd. 2019; Demir, 2022a, s. 147-163; Demir, 2022b, s. 113-130) çalışmada ele alınan kaya mezarlarının MS 4. yüzyıl ve sonrasında, Geç Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde kullanım gördükleri ihtimalinin oldukça fazla olduğuna işaret etmektedir.

Teşekkür

“Gaziantep İli Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması” projesi kapsamında verilerini bizimle paylaşan sayın Prof. Dr. İsmail Baykara'ya teşekkürlerimizi sunarız. Yüzey Araştırması iznini veren Kültür ve Turizm Bakanlığına ve bakanlık adına çalışmada temsilci olarak görev alan Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Uzmanlarından sayın Ali Uygun'a teşekkürlerimizi sunarız, Yüzey araştırması çalışmasında görev alan Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü Yüksek Programı öğrencisi sayın Kenan Argas'a ve çizim çalışmalarında emeği geçen arkeolog sayın Halit Kılınçoğlu'na teşekkürlerimizi sunarız.

Kaynakça

- [1] Abadie-Reynal, Catherine; Bucak, Eyüp vd. (2000), “Zeugma-Moyenne Vallée de l’Euphrate, rapport préliminaire de la campagne de fouilles de 1999”, *Anatolia Antiqua*, Tome 8. (279-337)
- [2] Abadie-Reynal, Catherine (2001), “Zeugma. Rapport préliminaire des campagnes de fouilles de 2000”, *Anatolia Antiqua*, Tome 9. (243-305)
- [3] Albayrak, Yusuf (2017), “Şanlıurfa Kale Eteği Nekropolü Kaya Mezarları”, *Karadeniz-36*. (269-279)
- [4] Albayrak, Yusuf (2018), “Şanlıurfa’dan Loculuslu Kaya Mezarları”, *Karadeniz-37*. (179-187)
- [5] Albayrak, Yusuf (2021), “Soğmatar Nekropolü Kaya Mezar Mimarisi”, *Karadeniz-52*. (32-50)
- [6] Albayrak, Yusuf (2022), “Erken Tunç Çağı ve Roma Dönemi’nde Soğmatar Taş Ocakları Kaya Mezar İşçiliği ve Rölyefler”, Atilla Engin, Timur Demir, Nimet Pınar Özgüner Gülhan (Ed.), *Eski Yakınoğu’da Taş Ocakları, Heykeltıraşlık Atölyeleri ve Yesemek’in Yeri, Yesemek 1. ve 2. Uluslararası Arkeoloji Sempozyumu Bildirileri*, içinde (C. 69-87), Gazikültür Yayınları, Gaziantep.
- [7] Albayrak, Yusuf ve Çelik, Bahattin (2019), “Soğmatar Çevresi Kaya Mezarları”, *Karadeniz-43*. (255-261)
- [8] Archi, Alfonso; Pecorella Paolo Emilio vd. (1971), *Gaziantep e la sua regione. Uno studio storico e topografico degli insediamenti preclassici. Incunabula Graeca XLVIII*, Roma.
- [9] Archi, Alfonso (2008), “Hassum/Hassuwan and Ursum/Ursaum from the point of view of Ebla”, Taner Tarhan, Aksel Tibet, Erkan Konyar (Ed.), *Muhibbe Darga Armağanı içinde* (C. 87-102), Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul.
- [10] Barış, Ömer (2023), *Kurtalan Konakpınar Köyü Kaya Mezarları*, Batman Üniversitesi, Batman. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [11] Baykara, İsmail; Demir, Timur vd. (2025), *Gaziantep Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması – GAYA 2023*, 40. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara. (Baskıda).
- [12] Beyazlar, Ahmet ve Blömer, Michael (2008), “Der Tumulus von Halilbaşı, Yavuzeli”, Engelbert Winter (Ed.), *ΠΑΤΡΙΣ ΠΑΝΤΡΟΦΟΣ ΚΟΜΜΑΓΗΝΗ. Neue Funde und Forschungen zwischen Taurus und Kommagene*, AMS 60 içinde (C. 287–296), Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn.
- [13] Blömer Michael (2008), “Der Tumulus von Sesönk–Ein Monument des kommagenischen Herrscher- und Ahnenkultes?”, Engelbert Winter ve Frank Biller (Ed.), *Vom Euphrat bis zum Bosporus. Kleinasien in der Antike. Festschrift für Elmar Schwertheim zum 65. Geburtstag 1*, AMS 65 içinde (C. 103–110), Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn.
- [14] Blömer, Michael (2014), *Steindenkmäler römischer Zeit aus Nordsyrien: Identität und kulturelle Tradition in Kyrrestike und Kommagene*, AMS – 71, Dr. Rudolf Habelt GmbH – Bonn.
- [15] Blömer, Michael (2018), “Kommagene Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Anıtları”, Jörg Wagner (Ed.), *Fırat Kıyısında Tanrı Krallar Kommagene’de Yeni Kazılar ve Araştırmalar içinde* (C. 254-265), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

- [16] Blömer, Michael ve Çobanoğlu, Dilek (2019), “Kommagene ve Kyrrestike’de Roma Dönemi Kaya Oda Mezarları”, Timur Demir, Makbule Ekici, Münteha Şahan Dinç ve Çağrı Murat Tarhan (Ed.), Rifat Ergeç Armağan. Studies Presented to Rifat Ergeç içinde (C.65-82), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Gaziantep.
- [17] Blömer, Michael ve Winter, Engelbert (2011), Kommagene: Toros ve Fırat Arasındaki Tanrılar Ülkesi, Homer Kitabevi, İstanbul.
- [18] Blömer, Michael; Görkay, Kutalmış vd. (2022), “Klasik Çağlarda Gaziantep ve Çevresi: Dini, Kültürel ve Siyasi Yapı”, Atilla Engin ve Kutalmış Görkay (Ed.), Prehistorik Dönemlerden Geç Antik Dönem Gaziantep Arkeolojisi içinde (C .267-300), Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü: 020, Gaziantep.
- [19] Çetin, Bekir (2017), “Şanlıurfa Kızılkoyun ve Kale Eteği Nekropolü Kurtarma Kazı ve Temizlik Çalışmaları”. 26. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 19 -20 Nisan 2017, Hatay, Ankara. (29-44)
- [20] Çevik, Nevzat (2000), Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- [21] Demir, Timur (2022a), “Oğuzeli–Sacır Suyu Çevresinde Çağlar Boyunca Kayalık Alanların Kullanımı” Prof. Dr. Atilla Engin, Dr. Öğr. Üyesi Timur Demir, Dr. Öğr. Üyesi N. Pınar Özgüner Gülhan (Ed.), Eski Yakın Doğu’da Taş Ocakları, Heykeltıraşlık Atölyeleri ve Yesemek’in Yeri -Yesemek 1. ve 2. Uluslararası Arkeoloji Sempozyumu Bildirileri içinde (C. 147-163), Gazikültür Yayınları, Gaziantep.
- [22] Demir, Timur (2022b), “Doğanpınar Barajı Yenice Höyük Kurtarma Kazısı”, Atilla Engin ve Kutalmış Görkay (Ed.), Prehistorik Dönemlerden Geç Antik Dönem Gaziantep Arkeolojisi içinde (C. 113-130), Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü, İstanbul.
- [23] Dölek, İlbey ve İlgin, Nur (2018), “Çukurhisar Nekropol Alanındaki Ölü Kültü ve Mezar Tipolojisi” Prof. Dr. Durmuş Ali Arslan (Ed.), I. Uluslararası Akdeniz Sempozyumu / 1. International Mediterranean Symposium, Bildiri Tam Metinleri Kitabı içinde (C. 139-154), Mer Ak Yayınları, Mersin.
- [24] Ekici, Makbule (2019), “Yenice Höyük YNC 3 Alanı Zeytinyağı İşliği” Timur Demir, Makbule Ekici, Münteha Şahan Dinç ve Çağrı Murat Tarhan (Ed.), Rifat Ergeç Armağanı içinde (C. 157–172), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Gaziantep.
- [25] Ekici, Makbule; Demir, Timur vd. (2018), “Sacır Vadisi ve Çevresi Yerleşim Sistemleri Gaziantep İli Oğuzeli İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2016-2017 Yılı Çalışmaları”. Araştırma Sonuçları Toplantısı 36, Cilt 2, Ankara. (391-406)
- [26] Ekici, Makbule ve Demir, Timur (2019), “Sacır Vadisi ve Çevresi Yerleşim Sistemleri Gaziantep İli Oğuzeli İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları”. Araştırma Sonuçları Toplantısı 37, Cilt 3, Ankara. (467-478)
- [27] Erarslan, Fehmi (2001), “Adıyaman, Turuş Kaya Mezarları ve Temizlik Çalışması”. 11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 24–26 Nisan 2000, Denizli, Ankara. (263-272)
- [28] Erarslan, Fehmi (2003), “Perre Antik Kenti Nekropol Alanı Kaya Mezarları Kurtarma Kazısı”. 13. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 22–26 Nisan 2002, Denizli, Ankara. (129-136)

- [29] Erarşlan, Fehmi (2018), “Antik Kent Perrhe ve Nekropolis’i”, Jörg Wargner (Ed.), Fırat Kıyısında Tanrı Krallar içinde (C. 176 – 181), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [30] Erarşlan, Fehmi; İnce, Nevruz Esmâ vd. (2009), “Perre Antik Kenti Nekropol Alanı 2007 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışması”. 17. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 28 Nisan–01 Mayıs 2008, Side, Ankara. (171-184)
- [31] Erarşlan, Fehmi; Özman, Recep vd. (2010), “Perre Antik Kenti Nekropol Alanı 2008 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları”. 18. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 27–30 Nisan 2009, Sivas, Ankara. (91-104)
- [32] Erarşlan, Fehmi; Zeyrek, Turgut Hacı vd. (2011), “Perre Antik Kenti Nekropol Alanı 2009 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları”. 19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 29.04–01.05 2010, Ordu, Ankara. (363-377)
- [33] Erdoğan, Nihat ve Deniz, Mehmet (2015), “Aktaş Mevkii Nekropol Kazısı 2013”. 23. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 04–07 Mayıs 2014-Mardin, Ankara. (171-186)
- [34] Ergeç, Rifat (2003), Nekropolen und Gräber in der südlichen Kommagene, AMS 47, Dr. Rudolf Habelt GmbH – Bonn.
- [35] Gök, Halime (2018), Köklüce Kanyonu (Araban-Gaziantep) Florası, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [36] Güzel, Erkan (2021), Aktaş Nekropolü Kaya Mezarları ve Buluntuları, Atatürk Üniversitesi, Erzurum. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [37] Höpken, Constance; Blömer, Michael vd. (2022), “Ein Felsgrab aus der Nekropole von Doliche”, Michael Blömer, Engelbert Winter (Ed.), Exploring urbanism in ancient North Syria (Doliche Urban Excavations Volume 1) içinde, (C. 87-165), Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston.
- [38] Işık, Fahri, (1989), “Batı Uygarlığının Kökeni: Erken Demir Çağ Doğu-Batı Kültür ve Sanat İlişkilerinde Anadolu <Müzeci Dostlara>”, Arkeoloji Dergisi-28. (1-39)
- [39] Kaya, Erdal (2024), Roma'nın Doğu Sınır Birliklerinin Sefer Organizasyonu (MÖ 1. yüzyıl-MS 3. yüzyıl), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- [40] Kozbe, Gülriz; Güngör, Akarcan vd. (2019), Geç Antik Çağ'da Bir Kırsal Yerleşim Dede Harabeleri, Ege Yayınları, İstanbul.
- [41] Köroğlu, Kemalettin (1999), “Urartu Kaya Mezar Geleneği ve Doğu Anadolu'daki Tek Odalı Kaya Mezarlarının Kökeni”, Arkeoloji ve Sanat Dergisi-127. (21-38)
- [42] Orthmann, Winfried (1980), “Burial Customs of the 3rd Millennium B.C. in the Euphrates Valley”, Jean Claude Margueron (Ed.), Le Moyen Euphrate: Zone de Contacts et d'échanges içinde (C. 97-105), E.J. Brill: Leyde - Université des sciences humaines de Strasbourg .
- [43] Ögüt, Birgül; Blömer, Michael vd. (2023), “Şehitkamil, Gaziantep Yüzey Araştırması İlk Sezon Ön Raporu (Land of the Storm God Survey)”, TARE 2023, Sayı: 3, (135-178)
- [44] Ögüt, Birgül ve Lange, Matthias, (2024), “2022 Yılı Gaziantep İli Şehitkamil İlçesi Yüzey Araştırması”. 39. Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt -1, 16-20 Ekim 2023, Ankara. (385-396)

- [45] Önal, Mehmet ve Güllüce, Hamza (2004), “Tuğlu Resimli Kaya Mezarı”, Taner Korkut (Ed.), 60. Yaşında Fahri İşık’a Armağan: Anadolu’da Doğdu içinde (C. 519-548), Ege Yayınları, İstanbul.
- [46] Özman, Recep (2016), “Arapgir Onar Köyü Kaya Mezarları”, Tarih Dergisi, Sayı 62 (2015 / 2), İstanbul. (1-36)
- [47] Sevin, Veli (1999), Anadolu Arkeolojisi, Der Yayınları, Geliştirilmiş 2. Baskı, İstanbul.
- [48] Sivas, Hakan (2012), “Frig Kaya Mezarları”, Taciser Tüfekçi Sivas, Hakan Sivas (Ed.), Friler: Midas’ın Ülkesinde, Anıtların Gölgesinde içinde (C. 260-285), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [49] Sönmez, Mehmet Emin (2016), “Gaziantep Coğrafyası”, Ergün Özuslu (Ed.), Şehr-i Aynyab-ı Cihan Gaziantep içinde (C. 45-60), Gaziantep.
- [50] Şahin, Hasan Ali (2020), “Eski Mezopotamya Ticaret Yolları”, Journal of Universal History Studies - 3 (Prof. Dr. Mustafa Keskin Special Issue). (84-98)
- [51] Şahin, Hüseyin ve Kılınç, Ziya (2011), “Malatya – Samanköy Kaya Mezar Odası Temizlik Çalışması”. 19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 29.04 – 01.05 2010, Ordu, Ankara. (29-46)
- [52] Şahin, Songül (2020), Akçadağ Kaya Mezar Odaları, İnönü Üniversitesi, Malatya. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [53] Tıbikoğlu, Hasan Onur (2021), Myra Kaya Mezarları, Akdeniz Üniversitesi, Antalya. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- [54] Ussishkin, David (1994), “The Rock-Cut Tombs at Van and Monumental Tombs in the Near East”, Altan Çilingiroğlu, David Henry French (Ed.), Anatolian Iron Ages 3: The Proceedings of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-12 August 1990 içinde (C. 253-264), British Institute at Ankara, Ankara.
- [55] Uysal, Tenzile; Güzel, Erkan vd. (2017), “Üçgöl Kaya Mezarları Kurtarma Kazısı”. 26. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 19-20 Nisan 2016 – Hatay, Ankara. (357-370)
- [56] Üngör, İbrahim (2015), “Amanos Dağları Eteklerinde Bir Roma Yerleşmesi ve Tepeobası Nekropol Alanları”, Karadeniz-12. (2-30)
- [57] Üngör, İbrahim (2024), “Çerçili Nekropolü Oda Mezarları ve Kült Alanı”, Art-Sanat, 21. (745 – 770)
- [58] Wagner, Jörg (2018), “Geç Hellenistik Kommagene Krallığı’nın Tarihi”, Jörg Wagner (Ed.), Fırat Kıyısında Tanrı Krallar: Kommagene’de Yeni Kazılar ve Araştırmalar içinde (C. 38-49), İstanbul.
- [59] Yağız, Kahraman ve Doğan, Taylan (2023), “Perre Nekropolisi’nden Bir Hypogeum Mezar”, ADerg 2023/2, Ekim / October, XXXI. (49-69)
- [60] Yaman, Hüseyin (2013), Zeugma Mezar Stelleri, Ankara Üniversitesi, Ankara. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- [61] Yaman, Hüseyin (2019), “Death In Zeugma: a Survey of the Tombs” Anadolu / Anatolia 45. (125-168)
- [62] Yaman, Hüseyin (2020), “Ebediyet Evleri: Zeugma’da Nekropoller ve Mezarlar”, Kutalmış Görkay (Ed.), Zeugma içinde (C. 332-349), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [63] Yelken, Hasan (2019), Gaziantep Gezi Rehberi, Gazikültür Aş., Ankara.

- [64] Yıldırım-İlaslan, Zeynep Nida (2019), Urfa İli Roma Dönemi Kaya Mezarları, Çukurova Üniversitesi, Adana. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [65] Yılmaz, Mehmet Sait (2022), Üçgöl Kaya Odası Mezarları Duvar Resimleri, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [66] Zeyrek, Turgut Hacı (2007a), “Yukarı Söğütlü Nekropollerinden Kaya Mezarları”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6, 2. (194–221)
- [67] Zeyrek, Turgut Hacı (2007b), “Besni Nekropollerinden Kaya Mezarları”, Metin Alparslan, Meltem Doğan-Alparslan, Hasan Peker (Ed.), Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol’a Armağan içinde (C. 807-828), Ege Yayınları, İstanbul.